Högskoleforskningens nya miljarder

[2002-02-21 11:11]

Martin Hällsten & Ulf Sandström

Det svenska forskningslandskapet har ritats om och det har givit konsekvenser för forskningens finansiering, styrning och planering. Reformer har ändrat situationen inom högskolor och universitet. Finansiärer av ett nytt slag har etablerats och villkoren för redan verksamma aktörer har förändrats. Vidare har politiska prioriteringar förskjutit verksamheten i olika riktningar. Detta har gjort att det i debatten om forskningens finansiering förekommer alltmer av distinkta och ideologiskt drivna ställningstaganden. Området har politiserats på ett nytt sätt. Detta har blivit särskilt tydligt i riksdagens arbete under hösten 2001. Nu lämnas partipolitiska motioner som ger förslag till en förändrad myndighetsorganisation (Riksdagen 2002).

En orsak till detta är oklarheter om hur högskolesektorns uppdrag har förändrats och hur dessa nya uppgifter har finansierats. Under de senaste åren har universitet och högskolor ålagts nya uppgifter utan att de givits särskilda budgetförstärkningar. Men det finns också en rad kraftigt divergerande siffror och sammanställningar om hur universitetens och högskolorna resurser för forskning har utvecklats. Forskningsfinansiering är ett komplext område som lätt omvandlas till allmänna politiska stridsfrågor. Det finns således anledning att enas om vissa basala analysmetoder. Skiljelinjerna i sättet att betrakta forskningsresurserna bör överbryggas för att det politiska arbetet skall kunna inriktas mot att lösa de utmaningar som sektorn står inför.

Vi hoppas kunna bidra till ökad klarhet kring resursfrågorna för universitets- och högskolesektorn (UoH). Forskningsinstituten använde ungefär fyra miljarder 1999, medan UoH-sektorn hade intäkter på nästan 18 miljarder samma år. Dessa sektorer utgör, som bekant, ändå inte mer än en tredjedel av Sveriges totala FoU-utgifter.

Denna artikel behandlar utvecklingen av universitetssektorns resurser för forskning och forskarutbildning under perioden 1993/94 till 2000. De olika utgångspunkterna och metoden beskrivs i en data och metodbilaga.

Våra viktigaste resultat

1. Kraftig prisutveckling inom UoH-sektorn
2. Två ”friska” miljarder i 1994 års penningvärde
3. Sektorn påverkas allt mera av externa medel
4. Forskarstyrningen har minskat

Prisindex för universitetsforskning

En grundfråga för de fortsatta beräkningarna gäller följande: Hur korrigerar man på bästa sätt för kostnadsutvecklingen inom det specifika området utbildning och forskning? Är det lämpligt att använda konsumentprisindex, BNP-deflatorn, pris- och löneomräkningen eller finns andra metoder? Vi har använt ett index från nationalräkenskaperna som benämns ”Implicitprisindex för konsumtion inom ändamålet utbildning och universitetsforskning inom sektor staten”. Det är, menar vi, den bästa tillgängliga approximationen för att jämföra forskningsfinansiering över tid. Följaktligen rekommenderar vi denna beräkningsprincip som bas för fortsatta undersökningar. SCB är tvingade att arbeta med BNP-deflatorn för de internationella jämförelsernas skull, men det bör inte hindra oss att använda ett realistiskt index i nationella studier. Prisutvecklingen har under perioden varit så stark att man får man betala 117 kr för en enhet forskning som 1994 kostade 100 kr, eller omvänt: för 100 kr år 2000 får man bara forskning som motsvarar 85 kr i 1994 års penningvärde. Prisutvecklingen är enligt konsumentprisindex endast 4,9 procent för samma period. Våra undersökningar av olika index som tillämpas i sammanhanget universitet och forskning illustreras av diagram 1.

{Diagram 1 ungefär här}

Den nationella utvecklingen

Två nya miljarder

Trots den starka prisutvecklingen har högskolornas intäkter för forskning ökat med 20 procent (fasta priser) under motsvarande period. Denna uppsats berör inte frågan om grundutbildning inom högskolesektorn, enbart forskning och forskarutbildning. Efter korrigeringar för de strukturella kostnadsförändringarna under perioden kan vi konstatera att de svenska universiteten och högskolorna fått nästan två nya friska miljarder för forskning och forskarutbildning. Hur detta har beräknats framgår mer i detalj av data och metodbilagan. Den största enskilda ökningen av resurser kommer från de s.k. löntagarfondsstiftelserna som står för sex procent av de förbrukade medlen år 2000. Diagram 2 redovisar hela universitets- och högskolesektorns intäkter för perioden 1993/94 till 2000. Bearbetade data finns tillgängliga i tabell 1 i tabellbilagan.

{Diagram 2 ungefär här}

”Statsanslag” avser alla statliga anslag samt stiftelser som förvaltas av universitetet. ”Forskningsråd” avser MFR, NFR, TFR, HSFR, SFR och SJFR. ”Nya stiftelser” avser de stiftelser som vid mitten av 1990-talet bildades av löntagarfonderna. ”Stiftelser” avser övriga icke vinstdrivande organisationer som Cancerfonden, Wallenbergstiftelsen m fl. ”Myndigheter och EU” omfattar förutom EU-bidrag också bidrag från statliga myndigheter, sektorsorgan och kommuner och landsting. ”Uppdrag” avser den forskning bedrivs på uppdrag åt en motpart. ”Övrigt” omfattar bidrag från svenska och utländska företag och utländska stiftelser och även det som universiteten benämner som ”övrigt” (för information om klassningen av finansiärer, se data och metodbilaga).

Ökade externa medel

Andelen externa medel har ökat från 43 till 53 procent och utgör 1999 för första gången en majoritet av forskningsresurserna. Interna medel (direkta statsanslag) utgör en minskande resurs. Realt har statsanslagen till forskning och

forskarutbildning legat stilla under perioden – de har minskat med en procent. Analyserar man de statliga medlen som en separat kategori sker ingen förskjutning mot större andel anslag och bidrag, men lägger man till medlen från de nya löntagarfondsstiftelserna som statliga medel sker en förskjutning mot mer externa medel (analysen redovisas ej i särskild tabell).

{Faktaruta:}
Med *externa medel* avses de medel som beslutas utanför universitet och som går via forskningsråd, myndigheter, företag, utlandet m.m.

Forskarstyrda medel har minskat

Forskarstyrda medel har minskat från 68 till 55 procent av de totala intäkterna för forskning och forskarutbildning. I takt med att de externa forskningsmedlens betydelse ökat väsentligt har också andra medel än forskningsrådens bidrag blivit allt viktigare. Rådsmedel (MFR, NFR, HSFR etc.) är för övrigt den enda kategori av externa medel som sjunkit under perioden. Definitionen av forskarstyrda medel utgår från att en finansiär antingen är forskarstyrd eller inte (se faktaruta). Det finns dock andra (Heyman 2001) som har försökt kvantifiera andelen forskarstyrda medel av olika finansiärers utdelning, med olika andelsnivåer för enskilda finansiärer. Hur man än gör visar resultatet dock på en klar och tydlig nedgång för forskarstyrda medel. Här finns onekligen en risk att utrymmet för nyfikenhetsdriven forskning krymper.

{Faktaruta:}
Med *forskarstyrda medel* avses direkta statsanslag (fakultetsmedel och andra statsanslag), universitetens stiftelseintäkter och bidrag från forskningsråden under utbildningsdepartementet.

En jämförelse mellan olika indikatorer på forskningsmedel avslöjar att intäktsdata från SCB och Högskoleverket utvecklar sig likartat över tid. Högskoleverkets båda datamängder för kostnader respektive intäkter följer varandra väl. Men en analys avslöjar också en märklig skillnad mellan civila FoU-medel (tillgängliga medel) i statsbudgeten och de faktiska kostnaderna och intäkterna. Statsbudgetanalysens term ”civila FoU-medel” avser även en del medel som går

till andra sektorer än universitet och högskolor. Universitet och högskolor har också andra medel som inte syns i statsbudgeten, exempelvis medel från företag och privata stiftelser. Trots dessa skillnader går dock en betydande stor del av de civila FoU-medlen till universitet och högskolor. Diagram 3 visar olika indikatorer på forskningsmedel.

{Diagram 3 ungefär här}

Kan högskolan ta emot mer pengar?

Initialt är de tillgängliga medlen betydligt större än båda intäkter och kostnader, men efter 1998 ändras detta förhållande så att intäkter och kostnader blir större än de tillgängliga medlen. Det förefaller vara så att vissa delar av högskolesektorn haft problem med att förbruka de forskningsmedel som olika finansiärer ställt till förfogande. Detta blev tydligt när forskningsstiftelserna snabb takt började dela ut bidrag. Stiftelsen för strategisk forskning anger att de betalade ut drygt en miljard kr år 2000 (SSF 2001), medan våra data visar att högskolornas intäkter från den aktuella finansiären samma år är 530 mkr.

Fyra olika universitet

Inom ramen för totalt växande resurser har vissa forskningsfält ökat medan andra har minskat. Förändringarna har i stor utsträckning skett till följd av att nya finansiärer tillkommit vilket medfört förskjutningar mellan områden och mellan olika typer av forskningsmedel.

Genom att närmare undersöka tre universitet i Stockholm – Karolinska Institutet (KI), Kungliga Tekniska Högskolan (KTH) och Stockholms universitet (SU) – är det möjligt att ge en översiktlig bild av de skilda världar som de olika vetenskapsområdena utgör. I stort sett företräder dessa universitet respektive område: KI är medicin, KTH är teknik, och SU är naturvetenskap samt humaniora och samhällsvetenskap. För att sätta dessa universitet i perspektiv används Linköpings universitet (LiU) som referens.

Karolinska Institutet (Se tabell 3, tabellbilaga) I egenskap av Sveriges viktigaste medicinska institution inom ett dynamiskt och till stor del

biomedicinskt forskningsfält är KI ett exempel av stor betydelse. KI har, till skillnad från det nationella mönstret, en liten ökning av de direkta statsanslagen. Totalt sett ökar resurserna kraftigt och för att vara ett redan etablerat universitet är denna ökning med 27 procent att betrakta som exceptionell. Ökningen i statsanslag kan således inte balansera utvecklingen av externa medel. Typiskt för medicinsk fakultet är den höga andelen medel från stiftelser som Cancerfonden, Wallenbergstiftelsen och Hjärt- och lungfonden. Bidraget från dessa källor är större än 15 procent, vilket är dubbelt så stor andel som det nationella genomsnittet. KI har till följd av sin starka tillväxt ökat sin andel av landets forskningsresurser inom UoH-sektorn med fem procent.

Kungliga Tekniska Högskolan (se tabell 4, tabellbilaga) Även för KTH minskar såväl andelen interna medel som andelen forskarstyrda medel. Redan i början av perioden är de externa medlen en huvudkälla för finansiering av forskning och forskarutbildning. Nivån på interna medel ligger väsentligt lägre än för genomsnittet av UoH. Nya stiftelser har inneburit ett kraftfullt tillskott eftersom hela åtta procent av intäkterna år 2000 dirigerades till högskolan från denna finansiärskategori. I kontrast till KI har KTH en hög andel medel från ”nya” stiftelser men en låg andel från ”gamla” stiftelser. Intäktsutvecklingen i sin helhet är tre procentenheter svagare än sektorns totala resursutveckling. Eftersom tillväxten är sämre än sektorn som helhet minskar KTH:s andel av de totala resurserna med tre procent.

Stockholms universitet (se tabell 5, tabellbilaga) Detta universitet består av två vetenskapsområden, naturvetenskap samt humaniora och samhällsvetenskap. I flera avseenden har SU en tämligen unik finansieringsbild kännetecknad av en hög andel interna och forskarstyrda medel. Detta förhållande påverkas inte heller över tid, åtminstone inte under den aktuella perioden. År 2000 utgjorde de interna medlen fortfarande 59 procent och de forskarstyrda medlen över 70 procent av de totala resurserna. Samtidigt som tillväxten av intäkter varit jämförelsevis svag, endast fem procent, har intäkterna dessutom minskat sedan 1998. Ledningen för Stockholms universitet har uppmärksammat den låga andelen externa medel, vilket resulterat i att man tagit fram ett förslag till strategiplan för att öka de

externa intäkterna (Stockholms universitet 2001). SU:s andel av UoH-sektorns totala forskningsmedel krymper med tolv procent från 1994/95.

Linköpings universitet (se tabell 6, tabellbilaga) De tre stora universiteten i Stockholm är i viss mån representanter för var sitt vetenskapsområde. LiU är ett universitet med samtliga vetenskapsområden men är ändå mindre än något av de ovan nämnda.

LiU har en låg finansiering från direkta statsanslag. Finansieringsbilden påminner om KTH:s, vilket kan förklaras av att den tekniska forskningen är stark och vital. Forskarstyrda medel utgör år 2000 under hälften av resurserna och minskar från en jämförelsevis hög nivå 1994/95. Forskningsintäkter ökat totalt med elva procent men universitetet minskar sin andel av de totala resurserna med åtta procent.

Universitetens publiceringar

Ett grovt mått på ett universitets produktivitet är dess andel av alla svenska vetenskapliga publiceringar. De fyra universitetens nivåer kan dock inte jämföras eftersom olika vetenskapsområden och ämnesinriktningar har olika möjligheter och skilda institutionaliserade former för publiceringar. Däremot menar vi att om ett universitet ökar sin publiceringsandel från början av 1990-talet (ett genomsnitt av åren 1990-1993) till den senare delen av 1990-talet (ett genomsnitt av 1997-98) borde det innebära att universitetet hade en dynamisk verksamhet som finansieringssystemet borde premiera genom att resurser styrs över till dessa dynamiska verksamheter. Tanken är således att pröva huruvida omläggningen av finansieringen i anslutning till ökade medel från EU, nya stiftelser och stiftelser har medfört att de som hade en hög publiceringsaktivitet också erhållit ökade medel. Eller är det så att den förändrade allokeringsstrukturen har medfört att de traditionella och starka ekonomiska miljöerna har erhållit större andelar tillgängliga resurser? Det är rimligt att tänka sig att publikationer har blivit allt viktigare medel för att erhålla resurser eftersom konkurrensen om intäkterna ökar. Ett universitet med sjunkande andelar av landets samlade publiceringar borde uppvisa en minskning också i andel av totala medel. Vi grundar resonemanget i ett antagande om att utvecklingen av en högskolas totala publicering förklarar senare förändringar i högskolans andel av de totala resurserna (dvs. att publicering är input och finansiering är output – helt enkelt en omvänd betraktelse). Data om

universitetens publiceringar har ställts till vårt förfogande av Olle Persson (2002b).

KI har en andel av de totala svenska publiceringarna som är på mellan 21 och 23 procent, och man förfogar över drygt tio procent av de ekonomiska resurserna. Det sker en marginell positiv förändring i publiceringsandelen, men KI ökar sin andel av resurserna med fem procent.

KTH:s andel av svenska publiceringar i vetenskapliga tidskrifter ökar stadigt och de har med denna mätmetod den högsta tillväxten, över 25 procent, av våra fyra universitetet. Andelen av publiceringarna ligger i mitten på nittiotalet runt fem procent medan KTH har över åtta procent av resurserna. Under perioden minskar KTH:s andel av de totala resurserna med mellan två och tre procent.

SU uppvisar en motsatt utveckling jämfört med KTH. De minskar under den valda perioden med fyra procent av det totala antalet publiceringar av svenska författare. Även SU:s andel av de ekonomiska resurserna minskar, mellan 1994/95 och 2000 tappar man tolv procent av sin andel av de totala resurserna.

Linköpings universitet ökar sin andel av publiceringarna med nästan 19 procent men dess andel av de totala resurserna för forskning inom UoH-sektorn minskar med åtta procent från 1994/95.

Detta visserligen begränsade urval ger underlag för några iakttagelser. Vi menar att de olika universitetens möjligheter att rikta forskningen mot expansiva områden som elektronik, genomik, biofysik, bioteknologi etc., inte är likvärdiga. SCB:s analyser av kostnader inom högskolan med avseende på ämnesområden (SCB 2001a, s. 25) visar exempelvis att medicin minskat med 17 procent under den här perioden (95-99), medan områden som mikrobiologi, biologi, kemi och fysik ligger väl över genomsnittet.

Samtidigt verkar de tekniska högskolorna vara vinnare i konkurrensen på publiceringsmarknaden. Men det är KI som har lyckats fått andelar av de tillgängliga resurserna. Detta bör framhållas med anledning av den pågående diskussionen om den medicinska forskningens läge (t.ex. Bergström 2001b, Lundgren m.fl. 2001). Tar vi hänsyn till dessa förhållanden i analysen är KI:s ökande andel av de ekonomiska resurserna intressant, särskilt med tanke på att KI inte ökar sin publiceringsandel mellan de jämförda tidsperioderna. Eftersom KI är

en stark aktör på de forskningsfält som varit av intresse och har lyckats dra till sig stora medel från såväl nya som gamla stiftelser. Att publiceringarna ligger stilla är kanske inte att förvånas över. Många av KI:s enheter har en hög publiceringsnivå och det är knappast möjligt att få ut mer i kvantitet utan att kvaliteten påverkas negativt Analysen antyder också att de tekniska högskolorna varit inne i en positiv utveckling med avseende på publiceringar, men att det i fallet KTH och Linköping inte motsvaras av ökade resurser annat än nominellt. Sett i relation till hela UoH-sektorn minskar LiU:s andel med åtta procent mellan 1994/95 och 2000, medan KTH förlorar en mindre del. Detta är en effekt av att resurserna i systemet fördelats till andra högskolor.

De ekonomiska villkoren på gräsrotsnivå

Hur ser det ekonomin då ut på mikronivån i kunskapssystemet? Låt oss se närmare på två större forskningsenheter på institutionsnivå inom de naturvetenskapliga och tekniska vetenskapsområdena. Forskningsenheterna är jämförbara i storlek och tillväxt men tillhör skilda universitet och skilda fakultetsområden. Vi har valt att anonymisera de undersökta enheterna för att koncentrera diskussionen kring de principiella resultaten. Analysen är en komplettering av de tidigare kartläggningar av forskargrupper och institutioners forskningsfinansiering som utförts inom landskapsprojektet (se t.ex. Laredo, Sandström et al 1999, Persson & Sandström 1999, Ohlsson 2001, Beckman 2002). En viktig poäng är att vi använder universitetens ekonomisystem i avsikt att få god datakvalitet. Metoden har oss veterligt inte använts på ett systematiskt sätt tidigare. Men denna ansats har varit svårarbetad, högskolornas ekonomisystem är varken tillförlitliga eller goda avspeglingar av den faktiska ekonomiska situationen på institutions- och avdelningsnivå. Metodiken och dess problem diskuteras vidare i data och metodbilagan. Statsanslagen för de båda enheterna nedan har räknats utan ersättning för lokalhyror.

En naturvetenskaplig forskningsenhet

Den undersökta enheten arbetar inom kemiområdet och ingår i en fakultet som aktivt har satsat på rekrytering av framgångsrika forskare och tillväxten har därför varit stark, totalt sett är den 43 procent under perioden. Ökningen beror främst på att externa intäkter har tillkommit och förbrukats. Fakulteten tillämpar en princip för anslagsfördelning som utgår från storleken på rådsmedel och övriga externa

intäkter. Detta har gynnat kemienheten vars direkta anslag vuxit med nästan 25 procent. Trots denna kraftiga ökning av anslag förskjuts intäkterna mot en större andel externa medel och en lägre grad av forskarstyrda medel. Dessa förskjutningar kan dock inte anses vara särskilt omfattande i ett jämförande perspektiv: år 2000 var mer än två tredjedelar av intäkterna forskarstyrda, vilket kraftigt avviker från det nationella genomsnittet. Diagram 4 visar fördelningen av intäkter för den undersökta naturvetenskapliga forskningsenheten.

{Diagram 4: en naturvetenskaplig forskningsenhet}

Vid en närmare granskning av de mindre avdelningar som enheten består av märks stora skillnader. Bortsett från att olika enheter varierar i storlek och tillväxttakt har de framförallt olika sammansättning av forskningsmedel. Det finns avdelningar som under vissa år har mer än 40 procent av sina intäkter från forskningsråd, medan andra till stor del mottar forskningsmedel från statliga myndigheter. Vissa avdelningar saknar helt rådsmedel och åter andra har inga som helst intäkter från nya stiftelser. Utrymmet tillåter inte vidare presentation av dessa data, men skillnaderna mellan olika enheter är avsevärda även inom samma ämnesområde och inom samma universitet. Enskilda forskarinsatser spelar naturligtvis stor roll på denna nivå. Det vore intressant att göra vidare nationella jämförelser inom detta och andra ämnesområden.

En teknisk forskningsenhet

Den tekniska forskningsenheten arbetar främst inom fysikområdet med stark inriktning på vissa tillämpningar. Detta gör att det forskningsmässigt finns vissa beröringspunkter, men de är inte särskilt framträdande. Jämfört med den naturvetenskapliga enheten är den tekniska något mer inriktad på tillämpad vetenskap. Begränsningar i datakvalitet gör att det inte varit möjligt att använda exakt samma kategoriindelning för forskningsmedlen som tillämpats ovan (se data och metodbilaga), men vi kan besvara merparten av de grundläggande frågorna om externa och forskarstyrda medel.

De interna medlen är tämligen små och varierar för den här enheten med mellan 20 till 25 procent av intäkterna. Andelen forskarstyrda medel är också låg och

minskar under perioden med tio procentenheter till strax över två femtedelar av totala medel. Enheten växer kraftigt under perioden och tillskottet av intäkter kommer till stor del från de nya stiftelserna. Även bidrag från redan existerande stiftelser (här Wallenbergstiftelsen) har givit ökade intäkter. Kategorin ”Myndigheter och EU” minskar kraftigt samtidigt som uppdragsforskning får en allt större betydelse. Dessa senare medel kan antas inkomma till följd av svenska och utländska företags finansiering av FoU-uppdrag. Diagram 5 visar fördelningen av forskningsintäkter för den undersökta tekniska forskningsenheten.

{Diagram 5: teknisk forskningsenhet}

Även inom denna forskningsenhet skiljer det sig stort mellan olika underenheter. Liksom inom den naturvetenskapliga finns det de som har en klar majoritet av medel från forskningsråd, från myndigheter och EU eller har intäkter jämt spridda på flera finansiärer. Här måste dock betonas att ekonomisystemet varit väldigt svårgenomträngligt vilket gör att vi måste vara försiktiga i våra tolkningar .

Vad kommer att hända?

På europeisk nivå pågår en diskussion om hur sammansättningen och formerna för forskningsfinansiering har förändrat forskningens villkor. SPRU-ekonomen Aldo Geuna (1999, 2001) visar framförallt att andelen medel från företag, utländska finansiärer och ideella stiftelser har ökat. Statens formella möjligheter till styrning av forskningen har ökat genom att basanslag omvandlats till projektbidrag. Externa medel för forskning innebär också en möjlighet för olika intressenter – kanske främst staten – att genom myndighetsstruktur och politiska prioriteringar. styrningen sker i allt större utsträckning efter formulerade mål och prioriteringar, exempelvis kring vilka områden och vilken typ av forskning som skall prioriteras (Braun 1998, Geuna 2001). EU-medlen är ett illustrativt exempel på detta. Geuna (2001) menar att de negativa konsekvenserna kan karakteriseras i följande punkter:

- En ökad fokusering på utvärdering är en följd att konkurrensutsatta pengar dominerar i systemet. Forskarens meriter och produktivitet hamnar i fokus och bidrar i sin tur till riskaversion hos forskarna. Man söker sig till säkra

publiceringar. Forskarna vågar inte befinna sig vid fronten, utan strax bakom. Detta kan således vara en förklaring till den utveckling som Olle Persson (2002a) beskriver i denna bok.

- Forskningsmedlen koncentreras, menar Geuna, till allt färre universitet och högskolor. Samtidigt är det ganska klart att det finns motkrafter till detta i ett system med en mångfald av finansiärer. Sandström (2000, 2002) visar t.ex. att de svenska forskningsråden har en tendens att sprida ut och fragmentisera forskningsmedlen. Innebörden av detta är att mekanismer inom forskningsråden går mot rättvis fördelning också mellan universitetsorter, men för att förklara detta mönster måste hänsyn tas också till andra faktorer.
- Ökad industriell finansiering tenderar att skapa motstridiga incitamentsstrukturer. Industriellt orienterad forskning kännetecknas av sekretess och fördröjd publicering (för att företagen skall kunna dra ekonomisk nytta av forskningsresultatet), medan det akademiska belönings- och utvärderingssystemet helt är inriktat på publicering inom snäva tidsramar. Konflikter kring detta har, enligt rapporteringen i tidskrifter som Science och Nature, otvivelaktigt ökat på den internationella nivån, men har än så länge inte varit märkbara inom Sverige.

Totalt visar våra resultat på ökat externt inflytande över forskningen. Eftersom de statliga anslagen inte förändras under perioden beror detta ökade inflytande på att universiteten och högskolorna tagit på sig mer externa medel. Ett enkelt sätt för högskolan att motverka denna utveckling vore således att säga nej till externa medel. De statliga medlen har dock inte förskjutits från anslag till bidrag på det sätt som skett i Europa (jfr Geuna 2001). Förändringar i sammansättningen av forskningsmedel beror på därför på tillkomna externa forskningsmedel.

Vissa kategorier av externa medel är forskarstyrda (forskningsråd) men de flesta är styrda av andra intressen än de kollegiala. Graden av forskarinflytande varierar mellan olika typer av finansiärer. Kategorin icke-forskarstyrda medel består av en heterogen grupp av finansiärer och intressenter.

Metoden vi tillämpar bygger på att finansiärer klassificeras enligt en systematisk princip som bl.a. tar hänsyn till forskarnas roll i bedömnings- och beslutsprocessen. Vi utgår från ett institutionellt betraktelsesätt där endast de finansiärer där forskarna är valda av forskarsamhället och beslutande räknas som helt forskarstyrda, trots att forskarengagemang finns hos nästan alla finansiärer. Observera att det finns ett antal finansiärer som avviker från den beskrivning som

ges här, exempelvis Cancerfonden kan betraktas som ett forskningsråd (datamaterialet har inte tillåtit en omgruppering av enskilda finansiärer).

Vad innebär det att externa medel får större betydelse? Vilka konsekvenser kan detta tänkas få? Externa medel erövras i konkurrens med andra forskare och det gör att det inte finns någon på förhand given eller garanterad nivå av externa medel. Ur forskargruppernas perspektiv betyder detta en osäkerhet för verksamheten. En grupp som misslyckas med att prestera forskningsresultat blir utan resurser eftersom tidigare resultat och meriter ofrånkomligen utgör en viktig komponent i den konkurrensmekanism som normalt tillämpas i bidragsgivande organ, dvs. kollegial bedömning (Sandström 1997). Det har också visat sig att andelen externa och icke-forskarstyrda medel samvarierar med forskargruppers inriktningar mot olika områden (Laredo, Sandström et al 1999).

Det mesta av intresset för forskningsfinansiering kommer av ett ”uppifrån”-perspektiv på FoU-systemet. ”Forskning” ses som en homogen enhet och refererar oftast till de aggregerade nivåerna. Idén här är att betrakta saken ur forskargruppernas synvinkel (se t.ex. Laredo, Sandström et al 1999, Persson & Sandström 1999, Ohlsson 2001, Beckman 2002). Vill vi förstå forskningsfinansiering är det nödvändigt att gå djupare och i större utsträckning ta hänsyn till att systemet är differentierat på många olika sätt och vis. Tillgången till forskningsmedel är ett dynamiskt förhållande mellan de enskilda forskningsledarna, forskargrupperna och den starkt föränderliga finansieringsstrukturen.

Finansieringssystemet har vridits om mot mer extern och mindre forskarstyrd finansiering. Eftersom statsanslagen varit konstanta eller svagt negativa borde en annan slutsats vara att expansion endast är möjlig man har tillgång till externa medel. Stockholms universitet är ett exempel som antyder att brist på externa medel kan verka hämmande på den totala tillväxten. LiU kan ses som exempel på att inte heller en hög extern finansiering med automatik ger en stark tillväxt.

Ett tema i den forskningspolitiska debatten under senare år har varit huruvida de totala svenska satsningarna på FoU är tillräckliga. Det är inte ovanligt att debattörerna blandar data om Sveriges totala FoU i relation till BNP med data om FoU i statsbudgeten vilket skapat förvirring. Detta visar att sättet för beräkningar

är en grundläggande fråga. I DN har förekommit data från EU-kommissionen som visar att Sverige minskat sina statliga utgifter för forskning med över fem procent per år mellan 1995 och 2000 (Bergström 2001a). Från OECD (2001) kan erhållas data som visar att Sverige ökat de statliga utgifterna (Public R & D expenditures) med nästan fem procent per år från 1995 till 2000. OECD (2000) kan också användas för att visa att Sverige minskat de statliga medlen med över 7 procent per år mellan 1995 och 1999 (Government appropriations to R & D). Skilda metoder och beräkningsgrunder ger således vitt skilda resultat. Så länge det inte är möjligt att komma överens om beräkningsmetoderna riskerar andra frågor att hamna i skymundan.

Skillnaden mellan tillgängliga medel och de faktiskt förbrukade som antyder at det funnits problem med att förbruka forskningsmedel i början av perioden kanske har inneburit att pengar har legat och väntat hos duktiga institutioner som inte har personal, samtidigt som institutioner med personal står utan bidrag. Att andelsförändringarna i publiceringar och ekonomi inte följer av varandra gör att man kan spekulera i huruvida resursfördelningssystemet är trögare än hur de faktiska produktionsaktiviteterna fördelar sig mellan högskolor. Den kanske viktigaste frågan gäller hur den statliga myndighetsorganisationen bör se ut och styrningen av forskningen bör organiseras för att ta tillvara den kreativitet och dynamik som finns i systemet? Är allokeringarna av forskningsmedel via strukturen av svenska forskningsfinansiärer effektiv? Behövs en strukturrationalisering á la Rehn-Meidner som ger incitament för forskare att söka sig till de enheter som är expansiva?

Vår undersökning visar att dryga 2,5 miljarder har tillförts universiteten och högskolorna. Om hänsyn tas till doktorandreformen och andra förändringar återstår strax under 2 miljarder som rimligen bör ha skapat utrymme för ny forskning eller för att reproducera och kritisera kända sanningar.

*

Tack till Anna Widenfalk vid Nationalräkenskaperna, Ulf Heyman vid Vetenskapsrådet, Onni Tengner och Gerd Lindau vid Högskoleverket, Peter Skatt m. fl. vid SCB, Dan Andersson och Stina Gerdes vid Utbildningsdepartementet, Malin Lewin och Maria Olsson vid Ekonomistyrningsverket, vars insikter om högskolornas ekonomi och ekonomisystem varit till stor hjälp. Tack också till en lång rad av dem som arbetar vid universitetens ekonomiavdelningar: Er hjälp har varit oumbärlig. Anette Norberg-Tägt, Lars Brandell, Sverker Sörlin och Thorsten

Nybom har läst och kommenterat tidigare versioner av manuset. Våra kollegor Jenny Beckman och Robert Ohlsson påbörjade arbetet med att dekonstruera universitetens ekonomisystem och deras hjälp har varit ovärderlig. Tack också till Henrik Sandén som varit behjälplig med vissa dataunderlag. Arbetet i denna uppsats härrör från två projekt, dels ”Universiteten och det nya forskningslandskapet” finansierat av Stiftelsen Riksbankens jubileumsfond, dels ”Forskningslandskapet i Mälardalen” finansierat av Stockholms läns ländsting/RTK.

Referenser

Beckman, J., 2002 Ekologins ekologi. En studie av ekologisk forskning vid Stockholms universitet under 1990-talet med fokus på Zoologiska institutionen. Sister opubl. Manus under utg.

Bergström, H., 2001a. ”Prekärt för svensk grundforskning.” *Dagens nyheter* 2001-08-29.

Bergström, H., 2001b. ”Sverige prioriterar medicinsk forskning – svar”. *Dagens Nyheter* 2001-09-26.

Braun, D., 1998. ”The role of funding agencies in the cognitive development of science”. *Research Policy* 27: 807-821.

Ds 1999: 68 Att finansiera forskning och utveckling – rapport från Arbetsgruppen för fortsatt beredning myndighetsstruktur för forskningsfinansiering. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Enkvist. Y., 2002. Ekonomichef vid Karolinska institutet. Muntlig Källa.

Fröjd-Andersson, I., 2002. FoU-kansliet, Hälso- och sjukvårdsnämndens stab, Stockholms läns landsting. Muntlig källa.

Geuna, A., 1999. *The Economics of Knowledge Production. Funding and the Structure of University Research*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Geuna, A., 2001. “The Changing Rationale for European University Research Funding: Are there Negative Unintended Consequenses?” *Journal of Economic Issues*. Vol XXXV. No. 3 pp. 607-631.

Heyman, U., 2001. Forskningsstatistiken – några slutsatser och förslag till utveckling. Arbetspapper. Vetenskapsrådet: Avdelningen för statistik och analys.

Heyman, U., 2002. Utredare vid Vetenskapsrådet. Datafiler med BNP-deflator och olika index.

Högskoleverket, 2001a. http://nu.hsv.se. 2001-11-12.

Högskoleverket, 2001b. PM – Ökning av resurserna för forskning och utveckling vid universitet och högskolor. http://nu.hsv.se/analyser/Pmfoufinans.pdf. 2001-11-12.

Högskoleverket, 2001c. Möte med Gerd Lindau och Onni Tengner, avdelningen för Statistik och analys. 2001-11-01.

Högskoleverket, 2001d. Ekonomiska mallar för datainsamling till NU-databasen 93/94 – 2000.

Laredo, P., Sandström, U. Et al. 1999. *The development of a reproducible method for the characterization of a large set of research collectives, Changing structure, organisation and nature of public sector research*. Armines/CSI.

Lewin, M., 2002. Utredare vid ekonomistyrningsverket (ESV). Muntlig källa.

Lundgren, O., Hansson, G., Stendahl. O., 2001. ”Politisk taktik stryper biomedicinen”. *Dagens Nyheter*, 2001-09-09.

Nationalräkenskaperna, 2002. Implicitprisindex för ”konsumtion inom ändamålet utbildning och universitetsforskning inom sektor staten”. SCB/Nationalräkenskaperna.

OECD, 2000. *Science, Technology and Industry Outlook – Science and Innovation*. OECD.

OECD, 2001. “Trends and changes of R&D funding and performance”. Ad hoc working group Steering and funding of research institutions. OECD.

Ohlsson, R., 2001 Kemiska sektionen vid Stockholms universitet. SISTER Intern arbetsrapport.

Persson, B., Sandström, U., 1999. ”Forskargruppernas villkor – en fallstudie”, *Forskningspolitisk Inblick*, Sandström, U., (red.). Linköping: Linköpings universitet.

Persson, O., 2002a se uppsats i föreliggande volym.

Persson, O., 2002b. Datafil med uppgifter om olika universitets publiceringar. 2002-02-18.

Reitberger, G., 2000. Perspektiv på SU:s forskningsarbete och forskningsfinansiering, baserad på data från SCB:s FoU-undersökning. Täby: Regionova.

Riksdagen, 2002. Debatt och Beslut: Motioner. http://www.riksdagen.se/debatt/motioner/index.asp, 2002-02-18.

Riksrevisionsverket, 1996. ”Uppföljning av utvecklingen av resultatredovisning och ekonomistyrning vid universitet och högskolor.” RRV 1996: 46, http://www.rrv.se/publikationer/archive/PDF-Files/9646PDF.pdf, 2002-02-19.

Sandström, U., 1997. Forskningsstyrning och anslagspolitik – studier i FoU-handläggning. BVN-rapport 1996:2. Stockholm: Byggforskningsrådet.

Sandström, Ulf 2000, “Forskningspolitikens blinda fläck”, Universitetets värden. Bidrag till den forskningspolitiska debatten. (Red.) Fridlund, M., Sandström, U., Stockholm: SNS förlag, s. 106-130.

Sandström, Ulf 2002: Forskningsråden. Studier i kollegial forskningsstyrning. SISTER Skrifter nr 7. (under utg.).

SCB, 1999. Pressmeddelande 1999:138. http://www.scb.se/press/press99/p138.htm. 2001-11-21.

SCB, 2001a. ”Forskning och utveckling i Sverige 1999”. Statistiska meddelanden – UF 16 SM 0101. http://www.scb.se/sm/UF16SM0101.pdf. 2001-11-21.

SCB, 2001b. ”Forskning och utveckling inom universitets och högskolesektorn 1999”. Statistiska meddelanden – UF 13 SM 0001. http://www.scb.se/sm/UF13SM0001.pdf, 2001-11-22.

Stockholms universitet, 2001. Förslag till åtgärder för att öka de externa forskningsintäkterna. http://www.su.se/forandring/pdf/resurs.pdf, 2001-11-13.

SSF, 2001. Årsredovisning 2000. Stiftelsen för strategisk forskning. http://www.stratresearch.se/, 2002-02-12.

Utbildningsdepartementet, 2001. Datafil med statsbudgetanalys korrigerad i samråd med SCB och Vetenskapsrådet.

Tabellbilaga

Tabell 1. Intäkter i fast pris, fördelning och tillväxtfaktorer för UoH-sektorn. Tkr.

UoH i Sverige	*2000*	1999	1998	1997	94/95	93/94
index	*0,8504*	0,8919	0,9129	0,9507	0,9879	1,0000
Statsanslag	7 591 843	7 696 841	7 770 819	7 650 341	7 677 560	7 845 300
Råd	1 298 677	1 388 220	1 438 929	1 323 788	1 663 688	1 496 082
Nya Stiftelser	965 415	842 111	674 127	374 080	0	0
Stiftelser	1 440 293	1 577 313	1 331 798	1 231 001	746 147	730 124
Myndigheter & EU	2 533 704	2 572 377	2 433 982	2 627 509	1 914 876	1 911 796
Uppdrag	1 015 393	844 219	708 587	740 566	611 806	660 171
Övrigt	1 350 692	993 754	1 079 690	962 623	878 417	1 012 774
Summa	16 196 018	15 914 835	15 437 932	14 909 908	13 492 494	13 656 248
Fördelning	*2000*	1999	1998	1997	94/95	93/94
Statsanslag	46,9	48,4	50,3	51,3	56,9	57,4
Råd	8,0	8,7	9,3	8,9	12,3	11,0
Nya Stiftelser	6,0	5,3	4,4	2,5	-	-
Stiftelser	8,9	9,9	8,6	8,3	5,5	5,3
Myndigheter & EU	15,6	16,2	15,8	17,6	14,2	14,0
Uppdrag	6,3	5,3	4,6	5,0	4,5	4,8
Övrigt	8,3	6,2	7,0	6,5	6,5	7,4
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Tillväxtfaktor	*2000*	1999	1998	1997	94/95	93/94
Statsanslag	0,99	1,00	1,01	1,00	**1,00**	1,02
Råd	0,78	0,83	0,86	0,80	**1,00**	0,90
Nya Stiftelser	*2,58*	*2,25*	*1,80*	*1,00*	**-**	-
Stiftelser	1,93	2,11	1,78	1,65	**1,00**	0,98
Myndigheter & EU	1,32	1,34	1,27	1,37	**1,00**	1,00
Uppdrag	1,66	1,38	1,16	1,21	**1,00**	1,08
Övrigt	1,54	1,13	1,23	1,10	**1,00**	1,15
Total utveckling	1,20	1,18	1,14	1,11	**1,00**	1,01
Intern/extern %	*2000*	1999	1998	1997	94/95	93/94
Interna	46,9	48,4	50,3	51,3	56,9	57,4
Externa	53,1	51,6	49,7	48,7	43,1	42,6
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Styrning %	*2000*	1999	1998	1997	94/95	93/94
Forskarstyrda	54,9	57,1	59,7	60,2	69,2	68,4
Ej forskarstyrda	45,1	42,9	40,3	39,8	30,8	31,6
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Källa: Högskoleverket (2001a). Statanslag är korrigerade på tre punkter: (1) *avdrag* för anslagshöjning för avtalsförsäkringarna år 2000; (2) *tillägg* för ersättning för lokalkostnader som ej redovisas 93/94 och till marginell del även 94/95 (se tabell 5); och (3) *avdrag* för ALF/LUA-medel där en betydligt större del anges vara forskning 93/94 än brukligt.

Tabell 2. Intäkter i fast pris, fördelning och tillväxtfaktorer för Karolinska Institutet. Tkr.

KI	*2000*	1999	1998	1997	94/95	93/94
Index	*0,8504013*	0,8919009	0,9128606	0,9507443	0,987947	1
Statsanslag	861 115	882 692	860 732	851 989	819 638	844 918
Råd	156 577	157 076	150 604	150 485	148 561	146 528
Nya Stiftelser	63 561	54 747	37 425	15 238	0	0
Stiftelser	290 478	283 990	318 304	236 728	209 679	142 008
Myndigheter & EU	150 094	181 467	141 532	220 255	121 435	127 685
Uppdrag	175 742	143 076	86 939	45 207	94 844	52 434
Övrigt	162 140	135 703	131 699	117 300	75 228	134 882
Summa	1 859 707	1 838 751	1 727 235	1 637 201	1 469 385	1 448 455
Fördelning %	*2000*	1999	1998	1997	94/95	93/94
Statsanslag	46,3	48,0	49,8	52,0	55,8	58,3
Råd	8,4	8,5	8,7	9,2	10,1	10,1
Nya Stiftelser	3,4	3,0	2,2	0,9	-	-
Stiftelser	15,6	15,4	18,4	14,5	14,3	9,8
Myndigheter & EU	8,1	9,9	8,2	13,5	8,3	8,8
Uppdrag	9,4	7,8	5,0	2,8	6,5	3,6
Övrigt	8,7	7,4	7,6	7,2	5,1	9,3
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Tillväxtfaktor	*2000*	1999	1998	1997	94/95	93/94
Statsanslag	1,05	1,08	1,05	1,04	**1,00**	1,03
Råd	1,05	1,06	1,01	1,01	**1,00**	0,99
Nya Stiftelser	*4,17*	*3,59*	*2,46*	*1,00*	-	-
Stiftelser	1,39	1,35	1,52	1,13	**1,00**	0,68
Myndigheter & EU	1,24	1,49	1,17	1,81	**1,00**	1,05
Uppdrag	1,85	1,51	0,92	0,48	**1,00**	0,55
Övrigt	2,16	1,80	1,75	1,56	**1,00**	1,79
Total	1,27	1,25	1,18	1,11	**1,00**	0,99

Intern/extern %	*2000*	1999	1998	1997	94/95	93/94
Interna	46,3	48,0	49,8	52,0	55,8	58,3
Externa	53,7	52,0	50,2	48,0	44,2	41,7
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Styrning %	*2000*	1999	1998	1997	94/95	93/94
Forskarstyrda	54,7	56,5	58,6	61,2	65,9	68,4
Ej forskarstyrda	45,3	43,5	41,4	38,8	34,1	31,6
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Källa: Högskoleverket (2001a). Statanslag är korrigerade på tre punkter: (1) *avdrag* för anslagshöjning för avtalsförsäkringarna år 2000; (2) *tillägg* för ersättning för lokalkostnader som ej redovisas 93/94; och (3) *avdrag* för ALF/LUA-medel där en betydligt större del anges vara forskning 93/94 än brukligt.

Tabell 3. Intäkter i fast pris, fördelning och tillväxtfaktorer för KTH. Tkr.

KTH	2000	1999	1998	1997	94/95	93/94
Index	0,8504	0,8919	0,9129	0,9507	0,9879	1,0000
Statsanslag	471 894	473 739	475 516	473 567	487 649	468 154
Råd	137 336	138 007	139 345	57 947	132 650	102 346
Nya Stiftelser	107 208	102 449	90 073	51 241	0	0
Stiftelser	45 568	53 494	46 635	58 527	39 962	38 574
Myndigheter & EU	290 927	311 223	307 283	377 638	292 543	244 422
Uppdrag	93 089	102 879	99 617	79 371	92 354	70 416
Övrigt	169 098	156 750	149 771	140 788	79 625	109 198
Summa	1 315 119	1 338 542	1 308 241	1 239 078	1 124 783	1 033 110

Fördelning %	2000	1999	1998	1997	94/95	93/94
Statsanslag	35,9	35,4	36,3	38,2	43,4	45,3
Råd	10,4	10,3	10,7	4,7	11,8	9,9
Nya Stiftelser	8,2	7,7	6,9	4,1	-	-
Stiftelser	3,5	4,0	3,6	4,7	3,6	3,7
Myndigheter & EU	22,1	23,3	23,5	30,5	26,0	23,7
Uppdrag	7,1	7,7	7,6	6,4	8,2	6,8
Övrigt	12,9	11,7	11,4	11,4	7,1	10,6
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tillväxtfaktor	2000	1999	1998	1997	94/95	93/94
Statsanslag	0,97	0,97	0,98	0,97	**1,00**	0,96
Råd	1,04	1,04	1,05	0,44	**1,00**	0,77
Nya Stiftelser	*2,09*	*2,00*	*1,76*	*1,00*	**-**	-
Stiftelser	1,14	1,34	1,17	1,46	**1,00**	0,97
Myndigheter & EU	0,99	1,06	1,05	1,29	**1,00**	0,84
Uppdrag	1,01	1,11	1,08	0,86	**1,00**	0,76
Övrigt	2,12	1,97	1,88	1,77	**1,00**	1,37
Total utveckling	1,17	1,19	1,16	1,10	**1,00**	0,92

Intern/extern %	2000	1999	1998	1997	94/95	93/94
Interna	35,9	35,4	36,3	38,2	43,4	45,3
Externa	64,1	64,6	63,7	61,8	56,6	54,7
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Styrning %	2000	1999	1998	1997	94/95	93/94
Forskarstyrda	46,3	45,7	47,0	42,9	55,1	55,2
Ej forskarstyrda	53,7	54,3	53,0	57,1	44,9	44,8
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Källa: Högskoleverket (2001a). Statanslag är korrigerade på två punkter: (1) *avdrag* för anslagshöjning för avtalsförsäkringarna år 2000; (2) *tillägg* för ersättning för lokalkostnader som ej redovisas 93/94.

Tabell 4. Intäkter i fast pris, fördelning och tillväxtfaktorer för Stockholms universitet. Tkr.

SU	2000	1999	1998	1997	94/95	93/94
Index	0,8504	0,8919	0,9129	0,9507	0,9879	1,0000
Statsanslag	671 609	685 832	718 382	716 334	726 036	733 899
Råd	132 645	135 809	138 578	144 739	167 944	137 760
Nya Stiftelser	23 281	15 450	11 609	6 244	0	0
Stiftelser	22 842	35 422	40 041	41 418	33 820	47 264
Myndigheter & EU	202 569	188 305	192 070	149 875	130 369	136 234
Uppdrag	45 056	34 213	39 094	44 916	24 879	33 751
Övrigt	49 995	51 638	48 883	43 217	13 716	15 464
Summa	1 147 997	1 146 669	1 188 657	1 146 743	1 096 764	1 104 372

Fördelning	2000	1999	1998	1997	94/95	93/94
Statsanslag	58,5	59,8	60,4	62,5	66,2	66,5
Råd	11,6	11,8	11,7	12,6	15,3	12,5
Nya Stiftelser	2,0	1,3	1,0	0,5	-	-
Stiftelser	2,0	3,1	3,4	3,6	3,1	4,3
Myndigheter & EU	17,6	16,4	16,2	13,1	11,9	12,3
Uppdrag	3,9	3,0	3,3	3,9	2,3	3,1
Övrigt	4,4	4,5	4,1	3,8	1,3	1,4
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tillväxtfaktor	2000	1999	1998	1997	94/95	93/94
Statsanslag	0,93	0,94	0,99	0,99	**1,00**	1,01
Råd	0,79	0,81	0,83	0,86	**1,00**	0,82
Nya Stiftelser	*3,73*	*2,47*	*1,86*	*1,00*	**-**	-
Stiftelser	0,68	1,05	1,18	1,22	**1,00**	1,40
Myndigheter & EU	1,55	1,44	1,47	1,15	**1,00**	1,04
Uppdrag	1,81	1,38	1,57	1,81	**1,00**	1,36
Övrigt	3,65	3,76	3,56	3,15	**1,00**	1,13
Total	1,05	1,05	1,08	1,05	**1,00**	1,01

Intern/extern %	2000	1999	1998	1997	94/95	93/94
Interna	58,5	59,8	60,4	62,5	66,2	66,5
Externa	41,5	40,2	39,6	37,5	33,8	33,5
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Styrning %	2000	1999	1998	1997	94/95	93/94
Forskarstyrda	70,1	71,7	72,1	75,1	81,5	78,9
Ej forskarstyrda	29,9	28,3	27,9	24,9	18,5	21,1
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Källa: Högskoleverket (2001a). Statanslag är korrigerade på två punkter: (1) *avdrag* för anslagshöjning för avtalsförsäkringarna år 2000; (2) *tillägg* för ersättning för lokalkostnader som ej redovisas 93/94 och 94/95.

Tabell 5. Intäkter i fast pris, fördelning och tillväxtfaktorer för Stockholms universitet. Tkr.

LiU	*2000*	1999	1998	1997	94/95	93/94
	0,850401	0,8919009	0,912861	0,950744	0,987947	1
Statsanslag	387 733	395 628	397 446	392 887	415 648	396 248
Råd	74 906	76 779	83 313	46 046	165 370	159 304
Nya stiftelser	83 314	94 145	91 761	57 759	0	0
Stiftelser	49 194	58 510	43 354	16 386	41 339	63 955
Myndigheter & EU	155 928	163 452	139 045	195 352	66 126	100 415
Uppdrag	76 562	67 604	81 432	113 821	97 902	35 668
Övriga externa intäkter	96 631	73 636	26 795	67 352	49 945	29 136
	924 267	929 755	863 146	889 603	836 330	784 726

Fördelning	*2000*	1999	1998	1997	94/95	93/94
Fakultet	42,0	42,6	46,0	44,2	49,7	50,5
Råd	8,1	8,3	9,7	5,2	19,8	20,3
Nya stiftelser	9,0	10,1	10,6	6,5	-	-
Stiftelser	5,3	6,3	5,0	1,8	4,9	8,1
Myndigheter & EU	16,9	17,6	16,1	22,0	7,9	12,8
Uppdrag	8,3	7,3	9,4	12,8	11,7	4,5
Övriga externa intäkter	10,5	7,9	3,1	7,6	6,0	3,7
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tillväxtfaktorer	*2000*	1999	1998	1997	94/95	93/94
Fakultet	0,93	0,95	0,96	0,95	**1,00**	0,95
Råd	0,45	0,46	0,50	0,28	**1,00**	0,96
Nya stiftelser	*1,44*	*1,63*	*1,59*	*1,00*	-	-
Stiftelser	1,19	1,42	1,05	0,40	**1,00**	1,55
Myndigheter & EU	2,36	2,47	2,10	2,95	**1,00**	1,52
Uppdrag	0,78	0,69	0,83	1,16	**1,00**	0,36
Övriga externa intäkter	1,93	1,47	0,54	1,35	**1,00**	0,58
Total Utveckling	1,11	1,11	1,03	1,06	**1,00**	0,94

Intern/extern %	*2000*	1999	1998	1997	94/95	93/94
Interna	42,0	42,6	46,0	44,2	49,7	50,5
Externa	58,0	57,4	54,0	55,8	50,3	49,5
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Styrning %	*2000*	1999	1998	1997	94/95	93/94
Forskarstyrda	50,1	50,8	55,7	49,3	69,5	70,8
Ej forskarstyrda	49,9	49,2	44,3	50,7	30,5	29,2
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Källa: Högskoleverket (2001a). Statanslag är korrigerade på tre punkter: (1) *avdrag* för anslagshöjning för avtalsförsäkringarna år 2000; (2) *tillägg* för ersättning för lokalkostnader som ej redovisas 93/94; och (3) *avdrag* för ALF/LUA-medel där en betydligt större del anges vara forskning 93/94 än brukligt.

Data och metodbilaga till ”Högskoleforskningens nya miljarder”

{Sist i boken}

Datamaterial och redovisningsmetoder

Forskningsfinansiering kan studeras med hjälp av ett antal olika källor. SCB samlar in data om intäkter till FoU för forskningsenheter inom olika sektorer och gör analyser av tillgängliga FoU-medel i statsbudgeten (statsbudgetanalysen). Högskoleverket samlar in uppgifter om intäkter för forskning och forskarutbildning.

Den grundläggande skillnaden är att SCB samlar in data enligt en definition av FoU som korrigerar för den del av forskarnas arbetstid som inte ägnas åt forskning. Tid till möten och andra kringaktiviteter som forskare är engagerade i räknas av. Denna definition utgår från internationella överenskommelser, men dess realism kan ifrågasättas: Studier av medicinska och naturvetenskapliga forskargrupper visar att de har olika inriktning på sina aktiviteter som leder till varierande engagemang inom grundutbildning, forskarutbildning, industri-, myndighets- och publika kontakter (Laredo, Sandström et al 1999). Att räkna bort en viss del av arbetstiden förefaller godtyckligt, särskilt med tanke på att forskargruppernas olika aktivitetsprofiler blir mer och mer differentierade. Det är nödvändigt att bedriva en rad olika verksamheter för att vara effektiv som forskargrupp.

Högskoleverkets datainsamling använder en bredare definition som avser alla ekonomiska resurser till forskning och forskarutbildning (SCB 2001b; Högskoleverket 2001a) och är därmed en mer lämplig källa för våra syften som går ut på att försöka anlägga ett forskargruppsperspektiv på finansieringen. Denna ansats medför att även statsbudgetanalysen faller bort som alternativ.

För att ge en bild av universitets- och högskolesektorn som helhet har vi hämtat data från *Högskoleverkets Nationella Uppföljningsdatabas* (NU-databasen). Denna innehåller uppgifter om intäkter och finansiärer och dataserien påbörjades budgetåret 1993/94. I analogi med NU-databasens uppbyggnad har vi även försökt att använda universitetens interna ekonomisystem och redovisningar som källa för studier av sektioner, institutioner och avdelningar. Det bör finnas

kongruens mellan materialen. Men universitetens interna redovisning har varit svårarbetad och utan en avsevärd hjälp från ekonomiavdelningar på olika nivåer hade problemen inte kunnat överbryggas. Problemen rör hur periodiseringar och kontoföringar som resulterar i negativa intäkter skall förstås och hur man på ett jämförbart sätt skall kunna korrigera för de interna administrativa förändringar som skett och som påverkat anslagstilldelningen. Olika högskolor har olika sätt att administrera gemensamma kostnader vilket kan få stor inverkan på andelar av anslag och forskarstyrda medel. Detta medför också att våra observationer inte är oberoende och att systemen inte medger oberoende granskningar på ett rimligt sätt. Ambitionen har varit metodutveckling för att studera forskningsfinansiering.

Såväl SCB som Högskoleverket hämtar uppgifterna om intäkter som skall svara mot högskolornas årsredovisningar. Intäkter avser intäktsförda medel innan overheadavgifter och liknande dras av. SCB jämställer i sin forskningsstatistik intäkter dessa med driftskostnader. Några menar dock att kostnadsbegreppet är det enda alternativet för att se den reella utvecklingen, eftersom vissa forskningsmedel inte kan kategoriseras som intäkter (vissa typer av gåvor och donationer), men ändå resulterar i kostnader och faktisk forskning. Detta gör att intäktsbegreppet något underskattar de faktiskt förbrukade medlen för högskolor (Enkvist 2002). Högskoleverket samlar även in uppgifter om kostnader och dessa skiljer sig markant mot intäkter för givna år. Men storheterna följer varandra relativt väl över tid (se diagram 1 i uppsatsen). Intäktsdata torde alltså vara en stark indikator på förbrukade medel. Problemet med att använda kostnader är att de inte kan knytas till olika finansiärer, vilket motiverat SCB att samla intäktsdata från och med 1997 (i Högskoleverkets databas finns intäkter från 1993/94).

Högskoleverkets data är dock inte utan vissa begränsningar. Riksrevisionsverket (1996) har riktat kritik mot universiteten och högskolornas återhållsamma redovisning av externfinansierad verksamhet för åren 1993/94 och 1994/95 och föreslår att den extern finansierade verksamheten måste få mer uppmärksamhet. Man kunde under denna tidsperiod inte rapportera till NU-databasen direkt från ekonomisystemet utan riskfyllda manuella omräkningar. Detta indikerar att materialet är mer osäkert 1993/94 och 1994/95.

Mer konkret så har statsanslagen till lokalhyror förändrats mellan 1993/94 och 1994/95 och därför saknas uppgifter för denna kategori 1993/94. Ersättningarna

för den kliniska forskningen har inte särskiljts med avseende på forskning och grundutbildning på ett enhetligt sätt förrän efter 1994/95, vilket gör att säkra uppgifter om detta anslags storlek saknas budgetåret 1993/94.

Vi har för jämförbarhetens skull därför varit tvungna att rekonstruera dessa uppgifter. Anslaget för lokalhyror 1993/94 har konstruerats utifrån antagandet att lokalkostnaderna ska utgöra en välavgränsad del av fakultets/vetenskapsområdesanslaget, vilket det gör för perioden 1997 till 2000. En mindre korrektion har även gjorts 1994/95 för SU eftersom uppgiften saknades även detta år. Fördelningen av anslaget för ersättningen för klinisk forskning mellan grundutbildning och forskning har skett med utgångspunkt fördelningen 1997-2000 som är konsistent. Även SCB schablonfördelar detta anslag mellan grundutbildning och forskning. En konsekvens av dessa korrigeringar är att vi valt att använda budgetåret 1994/95 som bas för jämförelser över tid.

En annan förändring av statistiken är att från år 2000 skall en högskolas finansiella intäkter fördelas på den kategori av intäkter som genererat inkomsten. Högskolan har använt finansiella inkomster sedan 1993/94, men detta redovisas inte i databasen förr än 2000 (Högskoleverket 2001c; 2001d). Detta har vi inte korrigerat för.

Vidare begränsningar är att Högskoleverkets och SCB:s datainsamling bortser från den forskning som sker under landstingens administration i anslutning till universitetssjukhus. Däremot ingår den forskning som bekostas med ALF/LUA-medel (ersättning för klinisk forskning). En forskare som beviljas bidrag och tar in pengarna via landstinget eller forskar på landstingets pengar syns alltså inte i någon del av statistiken. Som exempel kan nämnas att Stockholms läns landsting har en FoU-budget som bland annat motfinansierar den del av ALF/LUA-medlen som går till forskning med ungefär 245 mkr år 2002 (Fröjd-Andersson 2002). Den befintliga forskningsstatistiken tenderar alltså att underskatta forskningsmedlen särskilt för medicinsk forskning.

Ett annat problem är att utbildningsbidrag till doktorander betraktas som en transferering (se nedan) och därför inte alltid tas upp i intäktsredovisningen (och därmed rapporteras till Högskoleverket). Karolinska institutet menar exempelvis

att man underskattar intäkterna till forskning och forskarutbildning med ca 65 mkr för år 2000 på grund av denna redovisningstekniska detalj (Enkvist 2002).

Till de instabiliteter som bör nämnas hör att det finns gränsdragningsproblem i indelningen av finansiärer i NU-databasen. Detta gör att kategorierna inte är robusta. För det första kan distinktionen mellan uppdrag och bidragsforskning problematiseras. Uppdragsforskning beläggs inte med högskolemoms, vilket gör att det ofta är lönsamt att bokföra en utförd forskning som uppdrag istället för bidrag. Detta problem bekräftas av flera av universitetens ekonomiavdelningar.

Data på intäkterna från forskningsråd och statliga myndigheter varierar så kraftigt åren 1993/94 och 1994/95 att gränsen mellan dessa båda kategorier kan antas vara flytande till viss del i början av perioden (eventuellt gäller detta också 1997). Vissa universitet uppvisar kraftigare variationer i dessa siffror än andra. Förklaringen till detta kan finnas i de formulär som används för datainsamling. Det specificerar olika statliga myndigheter först från och med 1995/96, vilket kan ha gjort att vissa rådsliknande statliga myndigheter tidigare felaktigt betraktats som forskningsråd (från 1997 är definitionen däremot förhållandevis tydlig: formuläret anger ”forskningsråd under utbildningsdepartementet” som definition till dessa data). Huruvida man över- eller underskattar medel från råd respektive statliga myndigheter kan knappast avgöras, men det gör att det finns små fel i vårt mått på forskarstyrda medel.

En annan anmärkningsvärd sak är att medel från stiftelser (utan löntagarfondsmedel) ökar kraftigt emellan 94/95 och 1997. Under hela perioden motsvarar ökningen en lika stor del som de nya stiftelserna med löntagarfondsmedel tillför. Samtal med några av de större stiftelserna visar att det skett en ökning i deras tilldelning av forskningsbidrag, även om detta inte fullt ut motsvarar datamaterialets uppgifter. I högskoleverkets klassificering räknas även den kulturvetenskapliga donationen till Riksbankens Jubileumsfond som ”gammal” stiftelse.

Vi har använts oss av SCB:s data för att kontrollera kvaliteten på högskoleverkets datamaterial. Data för år 1999 har jämförts med bearbetade data från SCB där man räknat bort sin FoU-korrektion. Överensstämmelsen är mycket god, vilket antyder att siffrorna stämmer för de senare åren. I diagram 3 ser vi

också att kurvorna för SCB:s och Högskoleverkets uppgifter på forskningsintäkter följer varandra väl om man tar hänsyn till SCB:s FoU korrektion som minskar nivån på intäkterna.

Vad vet vi om strukturförändringar inom sektorn?

En stridsfråga när det gäller synen på forskningsfinansiering är hur strukturella förändringar skall kunna korrigeras. Nittiotalet har inneburit stora förändringar vilket försvårar enkla jämförelser över tid. Det finns inga mer omfattande beräkningar att tillgå om vad exempelvis den tredje uppgiften och alla förändringar egentligen betytt ekonomiskt. Nedan ska vi, utan att kunna presentera uträkningar eller siffror på de flesta av förändringarna, försöka reda ut vad man bär ta hänsyn till när man tolkar resultatet. Den 1 juli 1993 ändrades högskolornas redovisningsprinciper till bokföringsmässiga grunder. Tidigare redovisades utgifter istället kostnader och ingen resultaträkning upprättades. Numera intäktsförs totalt tilldelade anslag för forskning samt att alla kostnader bokförs oavsett om de täcks av anslag eller inte. Detta gör att verksamheten kan gå med ett positivt eller negativt resultat. Räntekonton infördes för myndigheternas medel och de finansiella intäkterna började användas i verksamheten. Samtidigt blev universiteten skyldiga att låna i riksgälden för investeringar. Regler för avskrivningar infördes så att anskaffningsutgiften för investeringar i maskiner och utrustning etc. skulle fördelas under användningstiden. Tidigare redovisades alla investeringsutgifter vid anskaffningstillfället. I princip ändrades också periodiseringen av bidrag så att allt intäktsfördes direkt och sedan skulle det som inte förbrukats periodiseras till nästa år (forskningsbidrag genererar normalt inte vinst i verksamheten). Men det tog tid för detta att träda i kraft och det infördes vid olika tidpunkter vid olika högskolor ända fram till 1998. Då sammanställdes en handledning för redovisning av lämnade bidrag som fick ordning på denna redovisning (Lewin 2002). Effekterna av olika periodiseringspraktiker på jämförbarheten över tid är inte känd, men den tydligaste effekten är att jämförelser mellan enheter förbättras avsevärt. Anslagen från utbildningsdepartementet började också fördelas efter prestation enligt olika mått (inom grundutbildningen är detta känt som ”håpar” och ”håsar”). Samtidigt infördes högskolemomsen och tidigare under 1991/92 blev universiteten momsbefriade. Under perioden innan budgetåret 1993/94 överfördes flera enheter,

exempelvis Byggforskningsinstitutet, Manne Siegbahn laboratoriet och fyra av naturvårdsverkets laboratorier till universitets och högskolesektorn. Alla ovan nämnda förändringar sker innan budgetåret 1993/94 trädde i kraft.

Emellertid sker en del smärre förändringar sker även efter den första juli 1993. Den nya Stiftelselagen medförde från första januari 1997 högskolorna skulle lyfta ut tillgångar som funnits i verksamheten till en stiftelse förvaltad av högskolan (i de fall det var donationer som uppfyllde kriterierna för att vara en stiftelse). Donationsförordningen från maj 1998 innebar att enbart donationer som inte fick förbrukas fick redovisas som donationskapital, vilket innebar att medel omklassificerades till en skuldpost, för att sedan intäktsföras i takt med att kostnader uppstod (Lewin 2002). Hur detta påverkat vår bild av forskningsintäkter är svårt att svara på, men medför en viss osäkerhet i måttens precision.

Den viktigaste händelsen torde dock vara doktorandreformen som inneburit kontinuerligt ökade kostnader för forskarutbildningen. Den ökade omfattningen av doktorandtjänster innebär ökade lönekostnader. Innan reformen finansierades en betydligt större andel av doktoranderna med utbildningsbidrag och egen eller övrig finansiering, vilket är billigare ur högskolans synvinkel. Högskolesektorn får följaktligen betala mer för en given mängd forskning. Heyman (2002) uppskattar att detta medför ca 800 mkr i ökade kostnader år 2000 (i 1999 års penningvärde).

Satsningar på mindre högskolor och etablerandet av nya universitet har inneburit omfördelningar från de äldre universiteten. Satsningarna på nya och utökade högskolor samt nya universitet har inneburit att forskningsmedel fördelats till dessa i högre utsträckning. Denna del av sektorns intäkter från anslag har ökat med 280 mkr och de externa intäkterna har ökat med 490 mkr. Det finns enligt vår mening ingen anledning att korrigera för dessa siffror då satsningen på nya högskolor rimligen medför en ökad forskningsproduktion. Möjligen kan ett snävt universitetsperspektiv uppleva minskade resurser, å andra sidan har satsningen även inneburit en omfördelning av personal vilket borde jämna ut skillnader i forskningsresurser per capita. Huruvida en korrektion är relevant eller ej beror på vilket perspektiv man har och måste baseras på ett politiskt ställningstagande

Från budgetåret 1999 blev vårdhögskolorna en del av olika högskolor från att tidigare ha administrerats av landstingen. Eftersom de ursprungliga vårdhögskolorna redovisat sina intäkter till forskning och forskarutbildning till Högskoleverket torde inte detta innebära att redan existerande forskningsmedel förts ini sektorn. Detta kan annars (felaktigt) uppfattas som en ökning av intäkterna. Huruvida det följer andra konsekvenser av denna förändring är oklart.

Kostnadsutvecklingen

Efter denna långa uppräkning bör det stå klart att det inte räcker med att korrigera enbart för prisutvecklingen. Men det är viktig och avgörande fråga. Högskoleverkets rapportering kring forskningsfinansiering har använt ett implicit prisindex för staten totalt (Högskoleverket 2001b). SCB använder, som sagts ovan, ett index beräknat på kostnadsutvecklingen i BNP-termer (vilket är internationell praxis och tillämpas av OECD). Utbildningsdepartementet använder å sin sida Pris- och löneomräkningen (PLO) för sina korrigeringar. Således finns ingen konsensus om hur detta skall ske (mer än att den inte täcks av konsumentprisindex, KPI). SULF (2001) hävdar att den sammanvägda kostnadsutvecklingen för grundutbildning inom högskolesektorn var dryga 25 procent (ca 15 procent för lokaler och övrigt och 32 procent för löner) under perioden 1994-2001.

Våra egna korrigeringar har utgått från ett implicitprisindex för utbildning och forskning inom den statliga högskolesektorn, baserat på beräkningar inom Nationalräkenskaperna (2002). Beräkningarna sker ett och ett halvt år efter avslutat budgetår varför utvecklingen mellan 1999, som är senaste säkra beräkningen, och 2000 kalkylerats med ett prognosvärde för prisutvecklingen inom staten totalt. För perioden mellan 93/94 och 2000 har kostnadsutvecklingen enligt detta index varit 17,6 procent (1994 har använts som basår). Som jämförelse kan nämnas att KPI för motsvarande period ger 4,9 procents kostnadsökning, PLO 13,8 procent och att BNP-deflatorn ger 7,7 procents ökning mellan 93/94 och 1999 (se diagram 2 i uppsatsen som visar olika index prisutveckling med 1994 som basår). PLO visar på den största prisutvecklingen för alla år utom 2000 då implicitprisindexet för utbildning och universitetsforskning visar på en större prisutveckling. Eftersom vi för detta år

använt ett prognosvärde finns en viss osäkerhet i denna observation. Den slutgiltiga uträkningen på indexet för detta år kommer att bli klar senhösten 2002.

Nationalräkenskapernas modell för det index vi använder utgår från insamlade data avseende kostnader för bland annat utbetalda löner, sektorns insatsförbrukning (hyra, el, förbrukningsmaterial etc.) och kapitalförslitning, alltså de kostnader en vanlig statlig myndighet har. Dessa kostnader korrigeras sedan för volymutvecklingen av den aktuella konsumtionen. De olika faktorerna vägs samman genom att dividera summeringen av kostnaderna för ett år med summan av kostnaderna rättade för volymutvecklingen i konsumtionen varpå ett indexvärde fås fram. Som exempel räknas löneavsnittet av indexet fram med från uppgifter från Ekonomistyrningsverket. Dessa korrigeras efter storleken på sysselsättningen (arbetade timmar) det aktuella året och kostnader för olika år jämförs vilket ger indexet. Prisutvecklingen för lönekostnader har mellan 1994 och 2000 varit högre än sammanvägningen av faktorer och är 18,6 procent. Eftersom man använder sysselsättning som volymkorrektion korrigerar man inte för doktorandreformen då de ökade lönekostnader som den medfört matchas av en ökad sysselsättning.

Resultatet av sektorns totala volymutveckling beror i stor utsträckning av det index man använder för att korrigera prisutvecklingen. Av detta följer att uppbyggnaden av index och konstruktionens realism är av avgörande betydelse Däremot berörs inte sammansättningen av forskningsmedel, relationen mellan interna och externa medel och forskarstyrda och icke-forskarstyrda medel, eller utvecklingen av dessa kategorier över tid. Det implicitprisindex som vi redogör för ovan gäller nationalräkenskapsnivå och följaktligen finns begränsningar i dess precision. Men denna är å andra sidan sannolikt avsevärt bättre än andra index som kommit att användas i sammanhanget forskning och universitetet.

Kategorisering av finansiärer

En av våra grundfrågor rör sammansättningen av olika ”portföljer” av forskningsintäkter och hur de påverkas av övergripande finansiella förändringar, samt hur sammansättningen av ”portföljerna” påverkar forskningens villkor. En analys av intäktssituationen bör ta hänsyn till att olika forskningsmedel har olika egenskaper beroende av vilken finansiär medlen kommer ifrån, även om en och samma finansiär kan ha flera procedurer för styrning av medlen. Graden av

forskarsamhällets formella inflytande över beslutsprocessen och de allmänna procedurerna vid medelsfördelning är intressanta analysdimensioner.

Vi antar att det finns en rad olika intentioner och uppfattningar som avgör vilka strategier en forskare använder sig av vid ansökan om forskningsmedel. Medlen har därför indelats enligt en modell som tar hänsyn till att forskningsfinansiärer har olika processer för medelstilldelning och skiljer sig med avseende på eventuella motprestationer (jfr Sandström 1997). Finansiärerna har indelats i sju grupper, som är ordnade i fallande skala efter forskarnas institutionella och formella möjligheter till inflytande över forskningsmedlen.

Beslutsprocessen för *forskningsråd* är uppbyggd helt enligt kollegiala principer. Detta innebär att seniora forskare inom det aktuella ämnesområdet granskar och bedömer ansökan. De forskare som sitter i forskningsråden är valda av sina kolleger, vilket medför en rad systemiska konsekvenser, bland annat i form av institutionella begränsningar som gör att rådens anslagspolitik har vissa karakteristika (se vidare Sandström 2000, jfr Sandström 1997, kap 8).

Medel från forskningsråd anses ofta ha en särställning bland forskningsmedel, eftersom tilldelning innebär legitimitet från forskarsamhället. Inblandning från andra intressenter förekommer visserligen inom forskningsråden, men marginellt och i betydligt lägre grad än hos andra finansiärer

Bidrag från nya stiftelser, sektorsorgan och myndigheter innebär inte att forskarnas inflytande är frånvarande, men det begränsas till olika former av rådgivning (t.ex. peer review och remissvar på förfrågningar). I styrelserna finns ofta forskare invalda, men aldrig som formella representanter för kollegerna.

Nya stiftelser avser stiftelser bildade av löntagarfondsmedel. Mängden medel som kan förmedlas per år är starkt beroende av svängningar i det ekonomin på börsen. Beslutsprocessen präglas ofta av tillfälligt sammansatta expertkommittéer och granskningsgrupper istället för kontinuerliga paneler av det slag som råden arbetar med.

Stiftelser avser andra svenska privata eller halvstatliga stiftelser som Wallenbergstiftelsen, Cancerfonden och Riksbankens jubileumsfond (i NU-datamaterialet ingår även kulturdonationen från löntagarfonderna). Konjunkturvariationer påverkar således tilldelningen av forskningsmedel.

Granskningsförfarandet är liksom för de nya stiftelserna ad hoc-mässiga, men med stora variationer mellan olika stiftelser. Exempelvis arbetar Cancerfonden i princip på samma sätt som forskningsråden.

Myndigheter & EU omfattar medel direkt från staten, EU samt kommuner och landsting. Ofta är dessa medel inriktade mer mot tillämpad forskning än grundforskning. Beslutprocessen är ett spektrum av olika modeller, men handläggare har generellt stor formell makt över tilldelningen av forskningsmedel.

Uppdrag är inte en finansiär i sig men innefattar medel från alla finansiärer där det tydligt är fråga om uppdrag – dvs. karaktäriseras oftast av att beställaren definierar vad som skall utföras och får då ett stort inflytande över forskningsprocessen (Ds 1999:68).

Övriga externa intäkter innefattar bidrag från svenska och utländska företag, utländska organisationer utan vinstsyfte och de medel som redovisats under kategorin ”övrigt” samt övriga avgiftsintäkter. I denna kategori kan vi anta att det inte finns en tydlig organisering av beslutsprocesser eller tilldelning av medel.

Direkta statsanslag avser, förutom fakultetsanslag/vetenskapsområdesanslag, även medel för klinisk forskning, ersättning för lokalhyror anslag till högskolor och medel från egna stiftelser. De direkta anslagen är riktade mot vetenskapsområde och kan omfördelas endast i marginell utsträckning. Men inflytandet över dessa medel ligger både inom universitetsverksamheten och forskarsamhället och de utgör en stomme för verksamheten. Deras användning inom ämnesområden ligger under forskarsamhället kontroll.

Belysning av materialet

Datamaterialet har analyserats genom att belysa den relativa fördelningen mellan kategorierna av forskningsmedel för olika år. Metodiken för att illustrera förändringarna över tid har gjort att vi valt presentationsdiagram som egentligen inte bör användas för diskreta variabler. För universitet och högskolesektorn analyseras utvecklingen i fast pris (med år 1994 som basår). Vi har även kategoriserat intäkterna med utgångspunkt i det formella inflytande som tillfaller forskarsamhällets representanter. Tanken är att visa eventuella förskjutningar i systemet. Klassificeringen har gjorts genom att avdela anslag till fakultet, bidrag

från forskningsråd till ”forskarstyrda medel”, och alla andra typer av medel till ”ej forskarstyrda medel”.

Urval

För universitet och högskolesektorn totalt innefattar urvalet universitet, högskolor, tekniska högskolor, vårdhögskolor och konstnärliga högskolor.

Figurer

Figur 1. Prisutvecklingen enligt olika typer av index. 34

Figur 2. Intäkter för universitet och högskolor i Sverige. Fast Pris. 34

Figur 3. Olika indikatorer på forskningsmedel 93/94 till 2000. 35

Figur 4. Fördelning av intäkter för naturvetenskaplig forskningsenhet. 35

Figur 5. Fördelning av intäkter för en teknisk forskningsenhet. 36

Tabeller

Tabell 1. Intäkter i fast pris, fördelning och tillväxtfaktorer för UoH-sektorn. Tkr. 17

Tabell 2. Intäkter i fast pris, fördelning och tillväxtfaktorer för Karolinska Institutet. Tkr. 18

Tabell 3. Intäkter i fast pris, fördelning och tillväxtfaktorer för KTH. Tkr. 19

Tabell 4. Intäkter i fast pris, fördelning och tillväxtfaktorer för Stockholms universitet. Tkr. 20

Tabell 5. Intäkter i fast pris, fördelning och tillväxtfaktorer för Stockholms universitet. Tkr. 21

Figur 1. Prisutvecklingen enligt olika typer av index.

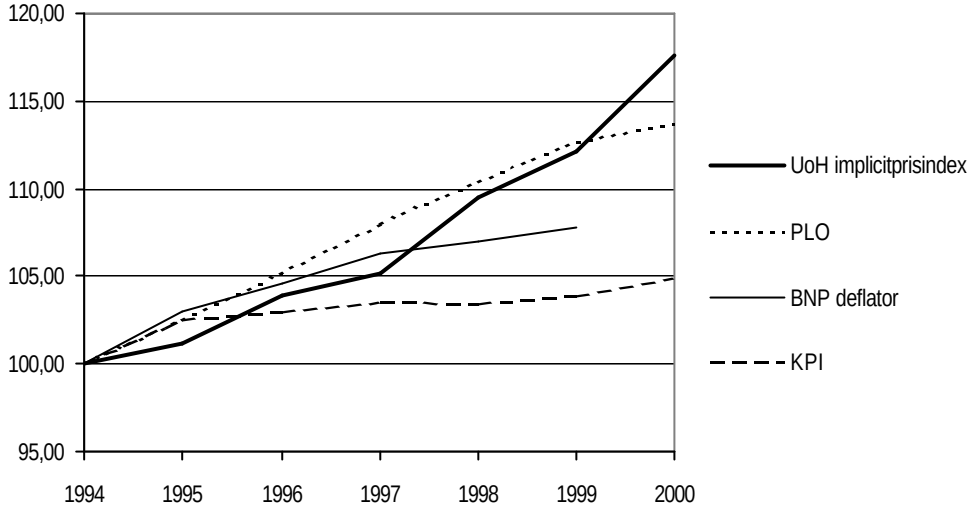

Källa: Nationalräkenskaperna (2002), Utbildningsdepartementet (2001) och Heyman (2002). Anmärkning: Värdet för UoH implicitprisindex år 2000 är ett prognosvärde.

Figur 2. Intäkter för universitet och högskolor i Sverige. Fast Pris.

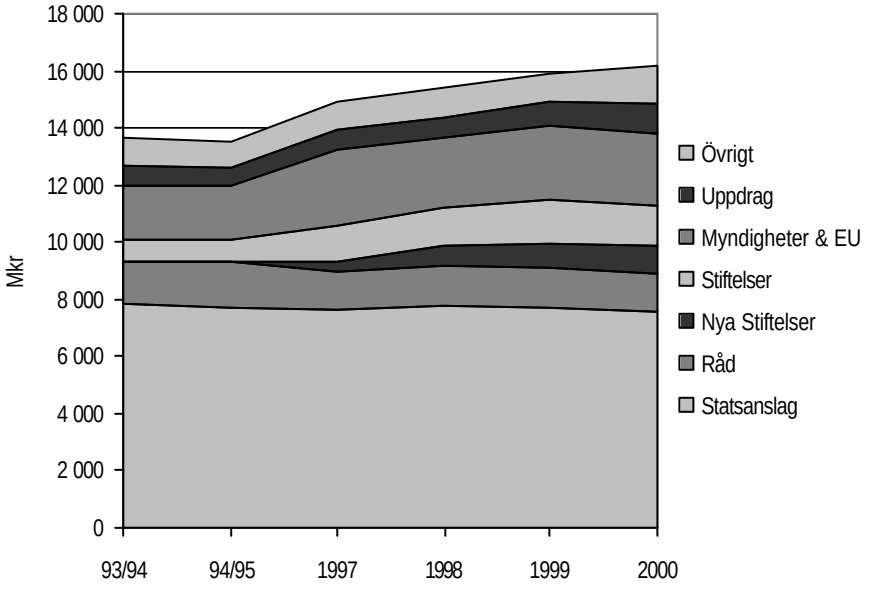

Figur 3. Olika indikatorer på forskningsmedel 93/94 till 2000.

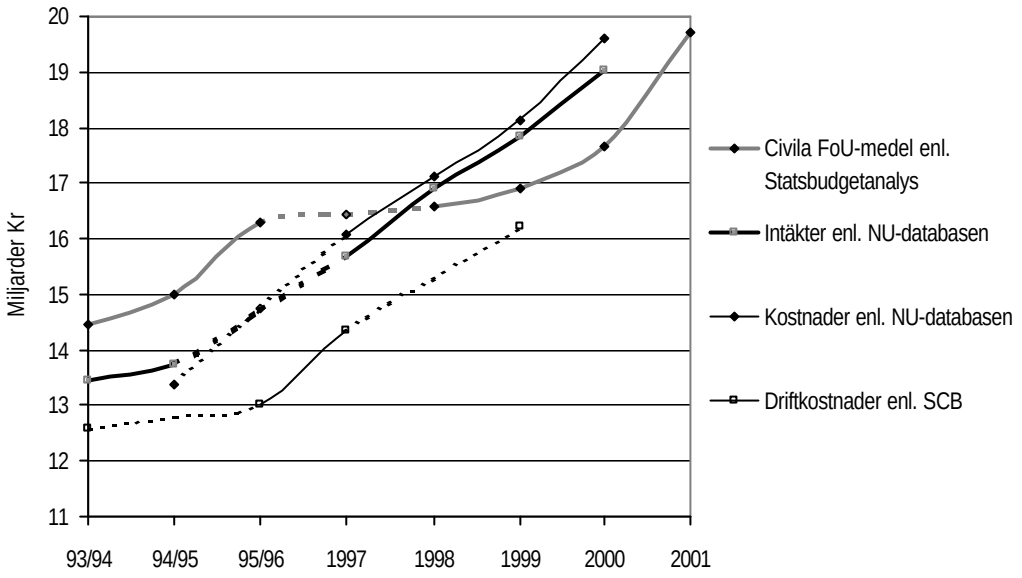

Källa: SCB (2001b), Högskoleverket (2001a) och Utbildningsdepartementet (2001).

Figur 4. Fördelning av intäkter för naturvetenskaplig forskningsenhet.

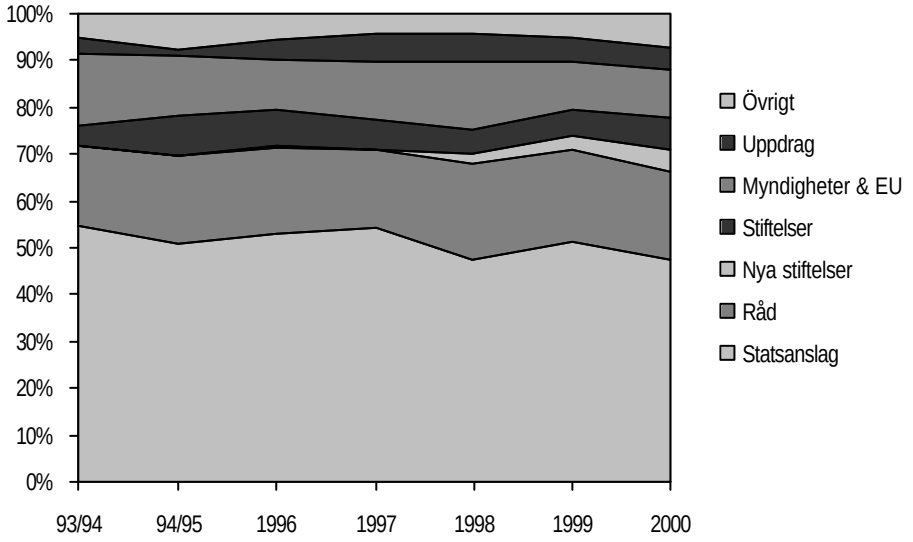
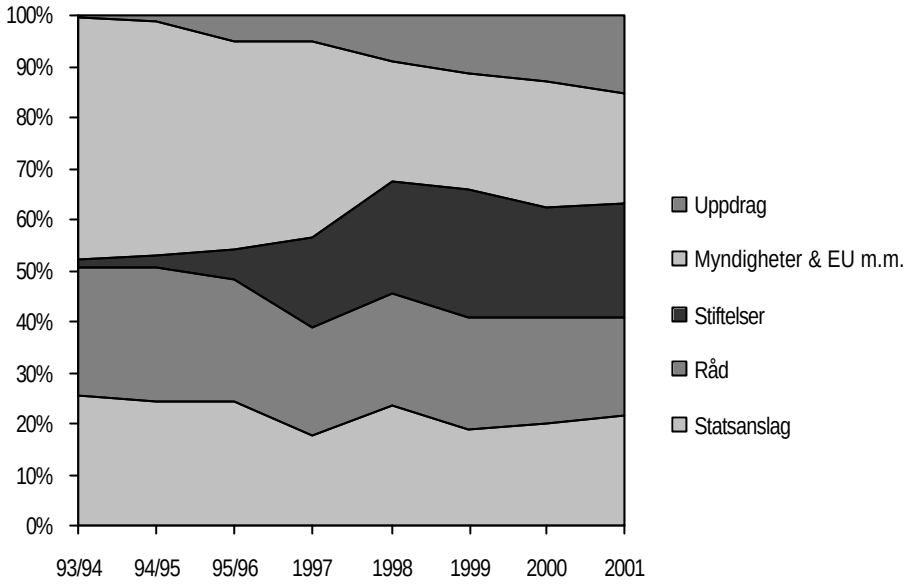
Figur 5. Fördelning av intäkter för en teknisk forskningsenhet.